

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

Olli Rehn, Avrupa'nın Gelecek Sınırları: Türkiye Bir Köprü mü, Köprübaşı mı yoksa Ergime Potası mı? (Çev. Onur Şen-Hasan Kaya)

Handan Hilal KÖSE

Öğr., Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Avrupa'nın Gelecek Sınırları

Türkiye Bir Köprü mü, Köprübaşı mı yoksa Ergime Potası mı?

Olli Rehn

(Çev. Onur Şen-Hasan Kaya), İstanbul, 1001 Kitap Yayınları, 2007, 208 sayfa, ISBN: 978-975-8992-18-8.

Hazırlayan: Handan Hilal KÖSE*

Avrupa Birliği Komisyonu'nun Genişlemeden sorumlu üyesi Olli Rehn, Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki karşılıklı anlayışı artırmaya her zaman önem verdiğini dile getirmiş ve "*Avrupa'nın Gelecek Sınırları*" kitabını, hem karşılıklı anlayışa hem de Türkiye ile AB arasındaki sivil toplum diyaloguna katkıda bulunacağına inanarak kaleme almıştır. 2004 sonbaharından beri Avrupa Birliği Komisyonu'nun Genişlemeden sorumlu üyeliğini yapan Rehn, 1990'lı yıllarda dünyayı ikiye bölen Demir Perde'nin kalkması sonucu bir entegrasyon başladığını ve genişlemeyi bir başarı olarak algıladığını, ayrıca kendisini Avrupa'nın entegrasyonuna adanmış olduğunu da her fırsatta belirtmiştir. Daha iyi karşılıklı anlayış için, AB üyesi olmak isteyen aday ülkelerin vatandaşlarının ve sivil toplumlarının organik entegrasyon oluşturmaları gerektiğini de değinmiştir. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün isteğiyle Türkçeye çevrilen kitap, Rehn'in gözünden Türkiye'nin AB üyeliği hakkındaki gelişmelerine ve eksikliklerine dikkat çekmektedir. Bu nedenle de Türkiye'nin AB üyeliği açısından yol gösterici nitelikte olabilecek bir kitaptır. Ayrıca Birliğin yeni üyelere dair endişeleri ve beklentilerini, Müslüman dünyasını algılama biçimine de ağırlıklı olarak yer verilmiştir.

Olli Rehn'in ifadesiyle kitabın konusu, Avrupa'nın geleceğine yönelik tartışmaların Avrupa'nın bir sonraki hedeflerine yönelik olması, sınırlarına ya da limitlerine yönelik olmamasıdır (s.16). Rehn'in de belirttiği gibi bu kitap üç ana konuya odaklanmıştır. İlk olarak Avrupa'nın ekonomik ve sosyal olarak yeniden canlandırılmasını sağlamak, ikinci olarak daha derin ve daha geniş bir Birlik için Avrupa'nın fonksiyonel kapasitesini güçlendirmek, üçüncü olarak ise Batı Balkanlar ve Türkiye de dâhil olmak üzere Güneydoğu Avrupa'da dikkatli bir şekilde yönetilen giriş süreci aracılığıyla AB'nin gücünü projelendirmek. Kitabında özellikle Avrupa ve İslam arasındaki ilişkiler olmak üzere, AB'nin dış ilişkilerde nasıl başarıya ulaşacağını ve jeostratejik ya da medeniyetler arası zorlukların üstesinden nasıl gelineceğini tartışmayı amaçlamıştır. "*Avrupa'nın Gelecek Sınırları*" kitabı 10 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler: Sınırlardan Cephele; Polonyalı Muslukçuyu

---

* Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencisi.

Suçlamayın; Derinleşmenin ve Genişlemenin Ötesinde; Avrupa'nın Sınırlarını Değerler Oluşturur; Mevcut Hazmetme Kapasitesi; Bırakalım Balkanlar Tarihi Tüketsinler; Türkiye: Bir Köprü mü, Köprübaşı mı yoksa Ergime Potası mı; İslamiyet'le İlişki: Çevreleme ve İşbirliği; Yumuşak Güçten Söz Etmek ve Koşulları Eksiksiz Yerine Getirmek; Avrupa Bütünleşmesinin Hedefleri. Bu kadar çok bölüme yer verilmesinin ardında yatan neden özellikle, AB ve Türkiye arasındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmaktır. Çünkü Rehn'e göre iki taraf arasındaki belirsizlik, Türkiye'nin AB üyeliğine, AB'nin ise genişlemesine gölge düşürmektedir. Rehn'e göre, Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı modernleşme sürecinde Türkiye'nin AB'ye entegrasyonu iki tarafında çıkarına olacaktır.

Birinci bölümde Rehn, Birliğin genişlemeye ve yeniliklere açık olması gerektiğini vurgulamış hatta bu nedenle kitabını yazarken İngilizce olarak seçtiği kelimelere önem vermiştir. Sınır anlamına gelen "*border*" kelimesinin yerine, daha fazla iş alanı ve meslek oluşturacak, ayrıca coğrafi sınırlara göre daha somut ve işlevsel olan "*frontiers*" sözcüğünü kullanmayı tercih etmesi örneği gibi. AB'nin doğuya doğru genişlemesinin Avrupa'yı daha özgür, istikrarlı, demokratik ve refah seviyesi yüksek bir Birlik oluşturacağına inanan Rehn, zorlukların aşılmasının ancak yeniliklerle çözülebileceğini belirtmektedir.

Rehn, ekonomik ve siyasal güçlerin etkileşimsel süreci ile Avrupa'nın bütünleşmesine dair hazırlanan anayasaların kabul edilmemesinin kriz yaratacağına inanmaktadır. Örneğin, 2005 yılında Fransa ve Hollanda'nın Avrupa Anayasası'nı kabul etmemesi sonucu yaşanan kriz (s.14). Daha güçlü bir Avrupa yaratmak için bu tür anayasaların kabul edilmesini savunmuş, hatta AB'nin çalışma tarzını geliştirecek ekonomik güven artırıcı, demokratik fonksiyonalizm sağlayan, rekabetçi Avrupa ekonomisi oluşturan somut önlemler alınması gerektiğini belirtmiştir.

Avrupa ekonomisindeki güven duygusunun Avrupa'nın bütünleşmesindeki en önemli gücü oluşturduğunu belirten Rehn, bu konuyu ilk cephede irdelemiştir. Oluşumun ilk yıllarında ekonomik olarak başarı sağlanmış olsa da, özellikle 1990'ların sonundan itibaren Avrupa'nın ekonomik küreselleşme ve yaşanan nüfus nedenli ekonomik sıkıntılarının arttığını ve dünyada ABD, Çin ve Hindistan rekabetinin Avrupa'yı zora soktuğunu ifade etmiştir. Rehn'e göre bunun üstesinden gelebilmek için ise Birliğin daha iyi ve kapsamlı ekonomik büyümeye, daha bilgiye dayalı yaratıcı işlere ve istihdama ihtiyacı vardır. Avrupa'nın siyasi olarak canlandırılmasının daha etkin karar alma süreçlerine, ortak dış güvenlik politikalarına ve demokratik olmasına dayandıran Rehn, bu konuyu ikinci cephede açıklamıştır. Ayrıca Rehn, derinleşme ve genişlemenin paralel olarak devam ettirilmesi sonucu Avrupa'nın daha işlevsel hale geleceğine inanmaktadır. Harvard'lı akademisyen Joseph S. Nye, yumuşak gücü "istediğini zorla ya da tehditle

değil, ikna ve cazibeyle elde edebilme yeteneği” olarak tanımlamıştır (s.23). Rehn de Avrupa'nın barış, özgürlük ve refah alanının genişletilmesinin AB'nin sahip olduğu yumuşak güç aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini savunmuştur; çünkü Rehn'e göre genişleme bir sivil güçtür. Bu konuyu da genişleme konusunda yeni bir uzlaşmaya varmak başlığı altında üçüncü cephede tartışmıştır.

İkinci bölümde Rehn, AB'nin hala Demir Perde'nin ortadan kalkmasının sonuçlarına alışmaya çalıştığını (s.30) ve Birliğin Doğu'ya doğru genişlemesinden duyulan endişeyi dile getirmiştir. Bu endişeyi Lüksemburg Başbakanı Jean-Claude Juncker'ın ifadesi pekiştirmektedir. “Önceden, Doğu'daki füzeler bize doğru dönükken, bu durum korku vericiydi. Günümüzde, Orta ve Doğu Avrupa'daki insanların gözleri bize doğru çevrilmiş durumda ve şaşkıncu bir biçimde, bu füzelerden bile daha korkutucu” (s.30). Sırf ekonomik küreselleşmenin verdiği kaygı sonucu AB'nin Doğu Avrupa genişlemesine tepki olarak 2005'teki anayasanın reddedildiğini belirten Rehn, bu endişenin başarıya engel olduğu kanısına varmıştır ve Avrupa ekonomisindeki yenilik ve istihdam boşluğunu 15 yeni üye devletin doldurduğunu savunmuştur. Küreselleşme sonucu genişlemenin sağlanacağını, yenilikler ve yatırımların sınırlar arasında serbestçe dolaşacağını, bu sayede de genişlemenin ekonomik başarı getireceği kanısına varan Rehn, Avrupa'nın sahip olduğu iç pazar ve ortak para biriminin de, Avrupa'ya liberalleşmiş ekonomi ve ekonomik istikrar getirdiğini eklemiştir. Buna rağmen yazara göre, yeterince rekabete sahip olamayan Avrupa'nın ilk ve en önemli görevi Avrupa ekonomisinde güvenin tekrar inşa edilmesi ve rekabetçiliğin yeniden sağlanmasıdır.

Rehn üçüncü bölümde de, derinleşme ve genişlemenin bir arada yürütülmesi gerektiğinin altını çizmiş ve derinleşmenin Anayasal Antlaşma ile genişlemenin ise Genişleme Antlaşması ile sağlandığını belirtmiştir. Birliğin genişlemesinin kısaca tarihine de yer veren Rehn, ayrıca derinleşme konusuna da değinmiştir.

İlk genişleme 1973 yılında Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'nın katılımıyla sağlanmıştır. Bu genişlemeden önce 1970'te Avrupa Siyasi İşbirliği'ni sağlayan *Davignon Raporu* ve finansal birlik oluşturmada ilk girişim sayılan *Werner Raporu* iki önemli girişim sayılmıştır (s.50). 1980 yılında ise Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın üyelikleri ile güneye doğru ilk genişleme başlamıştır. 1986 Avrupa Tek Senedi'nin (SEA) kabul edilmesi ile nitelikli çoğunluk seçim sistemi bir zorunluluk haline gelmiş ve AB'nin karar alma mekanizması radikal bir şekilde değişmiştir. 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın çökmesiyle büyük bir değişim başlamıştır. Örneğin, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in de birliğe katılımıyla AB üye sayısı 12'den 25'e çıkmıştır. Rehn, Mayıs 2004'teki büyük genişlemeyi Büyük Patlama'ya benzetmiştir. Bir yandan genişleme konusundaki önemli gelişmeler, bir

yandan da siyasi ve ekonomik entegrasyona yönelik reformların yapıldığını dile getiren Rehn, bu konuda atılan büyük adımlara örnek olarak; Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının güçlendirilmesini, Tek Pazar ve Avrupa Para Birliği'ni kurmayı ve Schengen bölgesinde pasaportsuz seyahat etme olanağını vermiştir (s.51).

Rehn'e göre küreselleşme ve yeni güvenlik endişeleri bulunan Avrupa, hem siyasi hem de ekonomik düzeyde entegrasyon sağlamalıdır. Avrupa'da demokrasinin evrimsel ve devrimsel olmak üzere iki türlü geliştiğini kaydeden Rehn, evrimsel demokrasinin AB'nin demokratik fonksiyonalizminin entelektüel temelini oluşturduğunu belirtmiştir. (s.53)

Rehn'e göre AB birçok yönden acımasızca eleştirilmektedir. Özellikle kendi içinde de merkezi ve merkezi olmayan olarak ayrılan federal yapı destekçileri tarafından eleştirilen AB bunun yanında, federalistlere karşı görüşlere sahip olan *Euroseptiklerin* de eleştirilerine maruz kalmaktadır. *Euroseptiklere* göre, AB'nin gücü ve bürokrasisi orantısız olarak büyümüş ve Birlik üye devletlerde mükemmel işleyen demokrasileri hiçe saymıştır. Rehn, *Euroseptikleri* bu konuda hatalı bulmaktadır; çünkü Rehn'e göre AB, düşünüldüğü kadar büyük ve güçlü bir bürokrasiye sahip olmamakla birlikte, dış politikası da *Euroseptiklerin* iddia ettiği kadar etkili ve güçlü de değildir (s.55). Ayrıca Rehn merkezi olmayan federalizmi tercih ettiğini belirtmiştir.

Avrupa'nın kimlik konusuna da değinen Rehn, Avrupa içinde yaşayan halkların özelliklerinin, Avrupalı unsurlarla birlikte göz önünde bulundurulmasını ve ikili kimliğin kabul edilmesini istemektedir. Rehn'e göre ancak bu şekilde milli kimlik ve Avrupalı kimliği uyum içinde olabilecektir.

Rehn Demokratik Fonksiyonalizm'i Avrupa'yı inşa etme amacı taşıyan pragmatik yöntem olarak tanımlamaktadır. Meşruluğunu, hem milli, hem de ortak Avrupa demokratik süreçlerinden alan demokratik Fonksiyonalizm bu nedenlerle demokratik (s.59), şekilden ziyade, işlevler üzerinde yoğunlaştığı için de fonksiyonalisttir. Ekonomik büyüme, istihdam, sosyal refah ve sürdürülebilir kalkınma gibi somut sonuçları Demokratik Fonksiyonalizm'e verilecek en uygun örnek olarak nitelendirmiştir. "Bu şekilde, Birlik, hedeflerini üye ülkelerle işbirliği içinde gerçekleştirebilir ve merkezi bir devlet yerine de birbirine bağlı bir topluluk ortaya çıkabilir" (s.59). Rehn'e göre temel olarak hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı olarak kurulmuş bir toplum anlamına gelen Demokratik Fonksiyonalizm, Avrupa'nın evrimsel ve anayasal geleneklerini yansıtmaktadır. Ayrıca fonksiyonalizmin gerçeklik içerdiğine dikkat çeken Rehn, Birliğin gerçekleştirebileceği hedefler koyduğu takdirde başarıya ulaşabileceğini belirtmiştir.

Macaristan Komisyon Üyesi, Peter Balazas'a göre, "Avrupa entegrasyonunu daha ileri taşımak için gereken en önemli şey, heterojenliğin idaresidir" (s.60). Rehn, Balazas'ın bu düşüncesini doğru bulmaktadır. Ancak

AB'nin değerleri, kuralları ve düzenlemeleri homojenliği üzerine kurulu olduğu için AB homojenliğinin sağlanması konusunda ısrarcıdır. Buna karşılık Rehn, kültür ve etnisite açısından "Çeşitlilikte Birleşmiş" anlayışı altında, AB'nin homojenliğini ön plana çıkarmadığını da belirtmiştir. Avrupa'nın önündeki en büyük zorluklardan bir tanesinin, birlik ve çeşitlilik, homojenlik ve heterojenlik, derinleşme ve genişleme arasındaki dengeyi bulabilmek olduğunu söyleyen Rehn, bütünleşmiş bir Birliğin sağlanmasının büyük zorlukları olduğunu ifade etmiştir. Rehn'e göre AB, yeni üyelere kapısını açmadan önce dış politikasını güçlendirmeli ve karar alma mekanizmasını da daha etkili ve demokratik bir hale getirmelidir. Türkiye ve Hırvatistan'ın AB üyeliklerini şu şekilde yorumlamıştır. "Büyük ihtimalle yakında AB'ye katılacak Hırvatistan dışında, bir sonraki genişleme dönemi çok yakın vadede gerçekleşmeyecek. En iyi ihtimalle bile, Türkiye önümüzdeki on yılın ortasından önce AB'ye katılamaz."(s.62) Farklılaştırılmış Entegrasyon (*Differentiated Integration*) ilkesine de değinen Rehn, bu sayede serbest dolaşım ve ortak para gibi yenilikler sağladığını ve Birliğin dinamizmini koruduğunu belirtmiştir.

Eric Hobsbawm'ın "Herkesin bildiği üzere, Avrupa'nın coğrafi olarak herhangi bir doğu sınırı yoktur ve dolayısıyla bu kıta varlığını yalnızca entelektüel bir yapı olarak sürdürmektedir" yorumuyla başlayan dördüncü bölümde Rehn, Avrupa'nın sınırlarına coğrafi açıdan değil ortak değerleri açısından bakılması gerektiğini savunmuştur. Coğrafi değil, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, hoşgörü, dayanışma gibi ortak değerlerin belirlediği Avrupa sınırlarına dikkat çeken Rehn, özellikle Birliğin yumuşak gücü üzerinde durmuştur. Rehn'e göre genişleme, AB'nin yumuşak gücüne verilebilecek en etkili politik araçlarından biridir ve bu sayede Türkiye ve Hırvatistan gibi birçok ülkede olağanüstü reformlar gerçekleşmektedir.

AB Antlaşmasınının 49. maddesinin AB'nin genişleme politikasının yasal temelini oluşturduğunu belirten yazar, bu maddeye göre Avrupa'nın demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlükler benzeri değerlerine saygı duyan ve bunları gerçek anlamda uygulayan her Avrupalı devletin birliğe üye olmak için başvuruda bulunabileceğini belirtmektedir (s.71). Ayrıca 1993 Kopenhag kriterlerinde üyelik için gerekli yasal, siyasal ve ekonomik kriterler de belirtilmiştir. Rehn, Birliğe üyelik için neler gerektiğini de dört maddede de açıklamıştır. İlk olarak, halkın birliğe katılma isteğiyle ölçülen Avrupalı olma eğilimi ve halkın bu girişimi desteklemesi gerekmektedir. Rehn bu konuda Türkiye'yi birçok reform gerçekleştirmesine rağmen hala Avrupa değerlerini derinden özümsemediği için eleştirmiştir. İkincisi; olası üye ülkelerin Avrupa'nın değerlerine saygı göstermesi ve uyması gerekmektedir. Bu konuda da Türkiye'nin hukukun üstünlüğünün bütün alanlarda olmaması açısından eksiklikleri bulunmaktadır. Üçüncü maddede, AB hukuka dayalı bir topluluk olduğu için üyeler, birlik üyelerinin yalnızca

faidalarından yararlanamaz, ağır yükleri de paylaşmalıdır. Son olarak, yeni katılımlar AB'yi tehdit etmemelidir. Genişleme, AB'nin komşularıyla ilişkilerindeki tek politika değildir (s.71).

Genişlemenin ortak ilkelerin, politikaların ve kurumlara dayalı bir projenin paylaşılması anlamına geldiğini belirten Rehn genişleme gündeminin Güneydoğu Avrupa - Balkanlar ve Türkiye üzerine odaklandığını ifade etmiştir. Genişleme sürecinde Avrupalıların endişelerinin genişlemeyi durdurmak anlamına gelmediğini belirterek Avrupa için *Pacta Sunt Servanda* yani sözünü tut ilkesinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca Rehn'e göre üye olmak isteyen ülkeler, üyelik şartlarına sıkıca bağlı kaldıklarını ve olası üyelerin birliği bozmayacaklarını aksine güçlendireceklerini belirtmelidirler. "AB'ye girebilmenin tek yolu ev ödevlerini yapmaktır" (s.80) ifadesini kullanan Rehn, Türkiye'nin insan haklarıyla ilgili altı yasasını yürürlüğe koymasını ve AB ile arasındaki mevcut işbirliği antlaşmasına Kıbrıs'ı dâhil ederek protokol imzalaması gerektiği uyarısında bulunmuştur. Buna ek olarak, önyargılardan arınılması gerektiğini ve birbirilerini daha yakından tanımaya çalışmalarını sözlerine eklemiştir. Rehn'in demokratik ilkeler, hukukun üstünlüğü, rekabetçiliği ve dayanışmayı dengeleyen çok taraflılığı sürdüren bir bütün ve özgür Avrupa hayali, kimilerine göre çok talepkar, kimileri için ise çok katı bulunduğu için eleştirilmektedir.

Rehn, beşinci bölümde Birliğin genişlemesinin durdurulması sonucu Kadife Perde'nin oluşacağı benzetmesi yapmış ve bu sayede de Demir Perdeye atıfta bulunmuştur (s.86). Yeni oluşan bu Perde'nin arkasında kalan ülkelere de gereksiz bir darbe vurulacağını dile getirmiştir. Ayrıca bu bölümde AB'nin hukuki sınırlarına değinilmiştir. Bu sınırlar, kuzeyde Laponya, batıda Guadeloupe, güneyde Reunion adaları ve doğuda Kıbrıs'a uzanmaktadır. Coğrafyacılara açısından coğrafi sınırların da önemini belirten Rehn, bu açıdan da bir açıklamada bulunmuştur. Rehn'e göre gerçek sınırlar, Avrupa Birliği Antlaşması'nda ve Kopenhag kriterlerinde yer alan değerlerden oluşmaktadır. Yazar, Kopenhag kriterlerini şöyle sıralamıştır; Avrupalı olma eğilimi, Avrupa değerlerine duyulan saygı, üyeliğin yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneği ve AB'nin yeni üyeler alırken etkin biçimde işleme gücü. Bu kriterler nedeniyle coğrafi sınırlar kavramının yerini, siyasi sınırlar kavramı almıştır.

Yazar hazmetme kapasitesinin önemini vurgulamış ve bu kavramı yeni üyelerin mevcut üyelerle tümüyle bütünleşirken, bu üyelerin kendi özelliklerini, kimliklerini ve hedeflerine ulaşma kapasitelerini devam ettirmeleri olarak tanımlamıştır. Adayların üye devletler haline getirilmesini ve AB politikaları aracılığıyla kurumlarını geliştirmesi hazmetme kapasitesini oluşturan iki etkenidir. Hazmetme kapasitesi kavramı 1993'ta ilk kez Kopenhag'da, yeni üyeleri hazmetme kapasitesinin Avrupa'nın bütünleşmesinin ivmesini koruyarak hem AB'nin hem de aday ülkelerin genel çıkarları açısından önemli bir husus olduğunu belirtirken, Avrupa Konseyi

tarafından kullanılmıştır. Ayrıca Rehn, hazmetme kapasitesinin katılım müzakerelerinde özellikle mali ve işçilerin serbest dolaşımı gibi konularda da rol oynadığını, bu nedenle de bu kavramın büyük öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Türkiye'nin üyeliği ile ilgili sorunlar üzerine hazırlanan Ekim 2004 tarihli Etki Raporu'nda hazmetme kapasitesi incelenmiş ve rapor Türkiye'nin AB için üyelik koşullarını yerine getirdiği takdirde olası katılımının meydana getireceği bütün sonuçları açık biçimde anlatmaktadır. Bu nedenle Rehn, bu raporun okunmaya değer olduğunu düşünmektedir. Genişlemenin sağlanmasına ve AB'nin hazmetme kapasitesinin nasıl temin edileceğinin düşünülmesi gerektiğine önem veren Rehn, sürekli değişen dünyada dar ve sabit görüşlerden kurtulmamız gerektiğini belirtmiştir. Son olarak yazar Estonya, Slovakya gibi ülkelerin otoriter rejimlerinden demokrasiye geçmelerini ve Türkiye'nin yaşadığı büyük değişimleri AB'nin yumuşak gücüne örnek olarak vermiştir.

Altınca bölümde Rehn Balkanlar üzerine yorumlarda bulunmuştur. Rehn gelecekte Balkan ülkelerinin de birliğin içerisinde yer alacağından çok emin olmakla birlikte kimi Avrupalılar için Batı Balkanlar imajını savaş, etnik nefret, şiddetli milliyetçilik ve mülteci akınlarından oluştuğunu ifade etmiştir. Buna karşılık Rehn, Balkanlar'ı Avrupa'nın arka değil, ön bahçesi olarak tanımlamıştır (s.104). 1990'ları değerlendiren Rehn bölgenin bu dönemde ekonomik ve sosyal ilerleme açısından kayıp on yıl yaşadığını bu nedenle de AB'nin Balkanları başarıya olduğu kadar başarısızlığa da aynı ölçüde yakın gördüğünü belirtmiştir. AB'nin bölgedeki hedefinin Kosova'nın statüsü sürecinde bölgeyi istikrarlı tutmak olduğunu belirten Rehn, bölge insanının geçmişteki milliyetçiliklerinden uzak tutulmaları gereğini vurgulamıştır. 2015'ten sonra Birliğe katılım hızının yavaşlayacağını hatırlatan Rehn, bölgede hukukun üstünlüğünün pekiştirilmesi, kimi önemli sektörleri normal piyasa koşullarına getirmek için idari kapasitenin güçlendirilmesi, azınlık haklarının iyileştirilmesi ve mültecilerin dönüşlerinin kolaylaştırılması gerektiğini dile getirmiştir. Hırvatistan'ın üyeliğine sıcak bakan Rehn, Hırvatistan'ın reformlarla başarılı olduğu takdirde müzakerelerini hızlı bir şekilde sonuçlandırabileceğini ve içinde bulunduğumuz 10 yılın ardından AB'ye katılarak 28.üye olabileceğini kaydetmiştir. Ayrıca Makedonya'nın da demokratik eğilimlerine, Sırbistan'ın suçluları Lahey'e nakletmelerinin gereğine, Karadağ ile müzakerelerin, Bosna Hersek ile de SAA (İstikrar ve Birlik Antlaşması) müzakerelerinin sürdüğüne, Kosova konusunda ise Sırp yönetiminin kalıcı bir anlaşmaya varması gerektiğine de değinmiştir.

Rehn'e göre Avrupa fikrinin temelinde hem siyasi hem de ekonomik açıdan mantıklı olan bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri bulunmaktadır. Bunun için öğrencilere ve araştırmacılara sağlanan burs sayılarının çoğaltılması ve vize alınmasının kolaylaştırılması tavsiyesinde bulunan Rehn ayrıca Güneydoğu Avrupa ile bölgesel işbirliğinin ticaret

kullanımını da artırabileceğini belirtmiştir. AB'ye katılım konusunda entelektüeller ve sivil toplum liderlerinin de etkili olması gerektiğini belirten yazar, AB'nin aynı zamanda reform ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik ilerlemeye dayanan modern toplumlar inşa etmeye çalışırken, savaşın mirasıyla da uğraştığını sözlerine eklemiştir.

Türkiye'nin Birliğe olası üyeliğinin ele alındığı yedinci bölümde Rehn, öncelikle İstanbul'un 2010 Kültür Başkenti seçilmesi, Türkiye'nin medeniyetler köprüsü olma ve tarihinin de etkisiyle içinde birçok kültür barındırması gibi özellikleri üzerinde durmuştur. Türkiye'yi köprübaşı görmenin ülkenin faaliyet alanını daraltacağı düşüncesinde olan Rehn, Avrupa ve Asya, Modern ve Antik, Laik ve Dindar çeşitli evrensel medeniyet akımlarından doğan farklı tarihi ve kültürel unsurları barındırması nedeniyle Türkiye'yi bir köprü olarak değil ergime potası olarak görmektedir (s.127). Türk siyasetini istikrarsız kılan ergime potasının, Türkiye'yi sürekli kimlik arayışına ittiğini de belirtmiştir. Rehn'e göre Türkiye eğer hukukun üstünlüğü ve insan haklarını güçlendirme konusundaki reformlarını devam ettirirse, kesinlikle bir ergime potası olması özelliği nedeniyle medeniyetler arasında çok daha güçlü bir köprü haline gelecektir.

Türkiye'nin bölgede istikrar kaynağı olduğuna değinen yazar, Lübnan'da çıkan anlaşmazlıkta ılımlaştırıcı etkisi olması gibi, ayrıca bölgenin İslam dünyası ile olan ilişkisinin de Avrupa'nın çıkarına olacağını belirtmiştir. Bu nedenle "Avrupa'nın değerlerini paylaşan, hukukun üstünlüğü anlayışı olan, ortak politikaları uygulayan istikrarlı, demokratik ve gittikçe zenginleşen Türkiye'ye ihtiyacı var" açıklamasını yapmıştır (s.127). Avrupa'da 12-15 milyon Müslüman nüfusun Avrupa'nın demografik yapısını değiştirdiğini ifade eden Rehn, Berlin'de Protestanlığın ardından en büyük ikinci dini inancın İslam olduğu örneğini vermiştir. Ali Babacan'ın Türkiye'de hukukun üstünlüğü için bütün sistemlerin baştan aşağı değiştirilmesine dair açıklamasına da yer veren Rehn, sürecin çok önemli olduğuna ve ortak hedefin Türkiye'nin AB'ye katılımı olsa da bunun garanti edilmiş bir sonucu olmadığına, açık uçlu bir süreç olacağına dikkat çekmiştir. Sivil toplum etkisinin önemini vurgulayan yazar, sürecin uzunluğunu Türkiye'nin gerçekleştireceği reformlara bağlarken, zorluğunu ise karşılıklı anlayışa bağlamıştır.

Türk ekonomisine de değinen Rehn, Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde çok fakir kesimler bulunmasına rağmen Türkiye'nin tamamının böyle olmadığını belirtmiş ve çeşitli ekonomik krizlerin ardından uygulanan ekonomik reformların başarılı olduğunu ifade etmiştir. 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Antlaşması'nı da karşılıklı olarak yararlı bir başarı hikâyesi olarak yorumlamış ve ticaret hacminin bunun etkisiyle birlikte çok arttığını belirtmiştir. Örneğin, 2005'te AB ile olan Türkiye ticareti 10 yıl öncesine göre 5 kat artmış ve Türkiye'nin artan ekonomik başarısı büyük ölçüde AB ülkeleri ile yapılan dış ticaretteki hızlı büyümeye dayanmıştır. Ayrıca ekonomik

reformlar, Gümrük Birliği, katılım müzakereleri de bu canlılığa katkıda bulunmuştur. Rehn'e göre, İslam içinde reform barındırmayan bir din olmasına karşılık dindar bilinen Kayserililerde, yenilikçilik ve girişimcilik erdemleri Kayseri'de çok fazla bulunmaktadır. Örneğin, MÜSİAD, Hz. Muhammed'in tüccar olarak yaşamını vurgulamakta, devlet müdahalesine kısıtlamalar getirilmesini savunmakta ve dindar topraklarda serbest piyasa uygulamalarını desteklemektedir. Bu açıdan Rehn, kimilerinin Kayserilileri İslamcı Kalvinistler olarak tanımladıklarını belirtmiştir. Türkiye'deki İslam anlayışını, İslam dünyasının diğer kesimlerine göre büyük ölçüde ılımlı bulan yazar, uzun zamandır bütün Türk hükümetlerin Avrupalılaştırma hedefi sürdürdüklerine değinmiş ve buna örnek olarak Türkiye'nin 1949'da Avrupa Komisyonu'nun kurucu üyesi olmasını ve 1952'de NATO üyeliğini göstermiştir.

Rehn, ayrıca müzakere edilebilecek konular olmasına rağmen; Kopenhag'ın hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler başlıklarının müzakere edilemeyeceğini, ancak bu kriterler gerçekleştirildiği takdirde üyeliğin gerçekleşebileceğine değinmiştir. Türkiye'nin artık "Gece Yarısı Ekspresi" filminde bir sahneden oluşmadığına, insan hakları ihlallerinin, hükümet dışı örgütlerin azaldığını da vurgulamıştır. Rehn, halen temel özgürlükler konusunda sıkıntılara sahip Türkiye'nin ağır ilerleme kaydettiğine dair eleştiride bulunmuştur. Orhan Pamuk, Perihan Mağden ve Hrant Dink davalarının unutulmaması gerektiğini belirten yazar, özellikle 301. maddenin değiştirilmesinin gerekliliğini savunmaktadır. AB'nin çoğulculuk, hoşgörü, ifade özgürlüğü gibi değerlerine Türkiye'deki 301. maddenin tehdit oluşturduğunu belirtirken kadın hakları, cinsiyet eşitliği gibi konuların dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin güneydoğusundaki sorunların sadece güvenlik hususlarına dayalı bir politika ile çözülemeyeceğini, bu bölgede yüksek işsizlik, yoksulluk gibi ihtiyaçların karşılanabileceği kapsamlı bir strateji izlenmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Rehn'e göre Kıbrıs konusu kilit bir meseledir ve Kıbrıs bir bütün ve barış halinde olmalıdır. Bu nedenle de Türkiye, AT-Türkiye Ortaklık Antlaşması'nı düzenleyen Ek protokolü imzalayarak limanlarını Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı taşıyan gemilere açmalıdır.

Rehn'e göre Ermenistan Türkiye ilişkilerinin normalleştirilmesi için 1915 trajedisi üzerine kapsamlı bir diyalog oluşturmalıdır. Son yıllarda Yunanistan ile ilişkilerin çok geliştiğini belirten yazar, Türkiye ekonomisinin istikrarlı hale getirilmesi, siyasi reformlar gerçekleşmesi, çalışan nüfusun artırılması, yabancı yatırımın ekonomik değişim ve modernleşme sağlayacağından artırılması ve yolsuzlukla mücadele edilmesi beklentisi içindedir. Türkiye'nin katılımının AB üzerindeki etkisinin kesinlikle olumlu olacağını inanan Rehn (s.144), AB'nin Türkiye üyeliği ile ilgili endişelerini iki tarafında yaptığı düzenlemelere dayandırmaktadır. Türkiye'nin müzakere şartlarını 10-15

yıldan önce karşılayabilse dahi, müzakerelerin 2014'te başlayacak olan AB Mali Perspektifi'nden önce sonuçlandırılmayacağını belirten Rehn, bu noktada Türkiye'nin olası üyelik ihtimalini de açıklamaktadır (s.146). Pek çok Avrupalı siyasetçinin imtiyazlı ortaklık fikrini desteklemesinin AB-Türkiye ilişkilerinin bozulmasına yol açacağını, Türk milliyetçiliğinin artacağını ve stratejik ortaklığımızın zarar göreceğini ifade eden Rehn, sonuç olarak Avrupa'nın Ortadoğu'daki rolünün zayıflayacağını ve Müslümanların Avrupa'ya karşı düşmanlıklarının derinleşeceğini altını çizmiştir. Rehn'e göre sürekli imtiyazlı ortaklıktan bahsetmek, AB'nin güvenilirliğini yıpratmakta ve Türkiye'nin önüne konulan tavizsiz koşulların etkisini zayıflatmaktadır. Türk halkının AB desteğinin 2002 seçiminden sonra %74'ten, 2006'da %57'e düştüğünü kaydeden yazar, bunun sonucunda Türkiye'de reform karşıtlarının güçlenmesi konusundaki rahatsızlığını Kemal Kerinçsiz'in AB hakkındaki düşünceleri, Burak Turna'nın AB karşıtı kitabı gibi örneklerle dile getirmiştir. Türkiye ile ilişkileri yürütme konusunda Avrupa için en iyi stratejinin adil ve kararlı olmaktan geçtiğini belirtmiş ve *Pacta Sunt Servanda* yani sözünü tut ilkesinin önemini vurgulamıştır.

Sekizinci bölümde Avrupa ile İslamiyet ilişkisini irdelenmiş ve bu ilişkiyi yöneltmenin en büyük zorluk olduğu belirtilmiştir. Rehn'e göre Birliğin politikası radikal İslam'dan korunmaya, ılımlı İslam ile ise işbirliğine dayanmalıdır. 2006 başlarındaki karikatür krizi, 2005 sonundaki Fransa'daki göçmen gençlerin ayaklanmaları, 2001'de New York'ta, 2003'te Madrid'de, 2005'te Londra'da gerçekleşen İslami terörist saldırılarını örnek veren yazar, bu saldırıları Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* teorisi üzerinden yorumlamıştır. Huntington'a göre Soğuk Savaş sonrası dünyasına yedi ya da sekiz medeniyet hükmetmektedir ve bu medeniyetler arasındaki dinamikler, çatışma potansiyeliyle doludur. Böyle bir dünyada devletlerin çıkarlarını yerleşmiş kültürel modeller belirlemekte ve geniş çaplı savaşlara dönüşme olasılıkları en yüksek yerel çatışmalar, farklı medeniyetlere ait toplumlardan oluşmaktadır. Örneğin, Bosna-Lübnan-Filistin. Ayrıca siyasi ve ekonomik kalkınma modellerinin bir medeniyetten öbürüne farklılık gösterdiğini açıklamalarına ekleyen Rehn, bu nedenle medeniyetler arasındaki farklılıkların barışçıl biçimde yönetilmesi konusunda uluslararası ilişkilerin büyük bir zorlukla karşılaştığını ifade etmiştir.

Yazar, Batılı hükümetlerin İslamcılara sırf karşı koymak yerine onların aralarındaki ılımlıları olumlu yönde etkileyecek politikalar geliştirmeleri gerektiğini savunmuştur. Çünkü ılımlı Müslümanlar kökten dincilik ve şiddet kullanımını reddeder, demokratik ilerlemeyi ise mevcut rejimlere meydan okumanın ve Arap dünyasını dönüştürmenin bir yolu olarak görür (s.159). Rehn'e göre bu yaklaşım ılımlı Müslümanların Batı ile samimi ilişkiler kurmasını sağlar, işte bu nedenle de Avrupa bu fırsatı iyi değerlendirmelidir.

Rehn, kitabında ayrıca Joseph Nye tarafından ortaya atılan Çevreleme Doktrini stratejisine de yer vermiş ve bu stratejinin Sovyetlere karşı izlenen politikayı oluşturduğunu belirtmiştir. Buna göre askeri güvenlik garantileri yani NATO ve ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan ortak pazar yani Avrupa Ekonomik Topluluğu bir arada yürütülmüş ve böylece sıkı bir çevreleme politikası yürütülmüştür. Buna ek olarak Demir Perde'nin ardındaki devletlerle işbirliği sağlanmıştır. Böylece başarıya ulaşılmıştır. Yazara göre dünya siyasetindeki en belirgin uyuşmazlıkta jeopolitik meseleden çok kimlik politikasından meydana gelmektedir. Bu konunun da, çevreleme politikasına ve iş birliğine ihtiyacı olduğunu belirten Rehn, AB'nin İslami tutuculuğa karşı kararlılık sergilemesi gerektiğini ve her türlü terörizm ile sıkı biçimde mücadele edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Rehn, bu politika devam ettirilirken bir yandan da İslamiyet'in evrensel demokratik değerlerine saygı duyan ılımlı kolları ile arasında köprüler kurmayı sürdürmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Dikkat çektiği bu nokta Türkiye'yi göstermektedir.

Ayrıca Rehn, Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması* teorisini 21. yüzyıla uygun bulmamaktadır. Hamas, Hizbullah gibi örnekler vererek, siyasal İslam'ın sadece birkaçını şiddet yanlısı bulduğunu dile getirmiştir. Avrupa'da 12 ila 15 milyon Müslüman yaşadığından, bu coğrafyada Müslümanlığın yabancı bir din olarak kabul edilemeyeceğini belirten yazar, sonuç olarak AB'nin bir Hıristiyan kulübü olarak nitelendirilmesinin anlamsız olduğunu ve Avrupa'nın asıl yaşayacağı zorluğun Avrupa'da Müslümanlık yerine, Avrupalı Müslümanlık anlayışı olduğunu vurgulamıştır.

Rehn'in Ortadoğu konusundaki yorumu ise, bu bölgede askeri çözümün mümkün olamayacağı üzerinedir. Kalıcı bir barış anlaşması için ilgili bütün tarafların sürece dâhil edilmesini ve güven oluşturulmasının gerekliliğine değinmiştir. Örneğin, İsrail ve Filistin'in iki devlet olarak bir arada yaşama haklarına dayanan siyasi bir anlaşma gereklidir. AB'nin Ortadoğu'da daha aktif ve siyasi bir rol üstlenmesinin barışa giden yolu açacağına inanan Rehn, buna örnek olarak Lübnan'a BM aracılığıyla sağlanan yardımı göstermiştir. Bu yardım sayesinde, Avrupalılar bölgenin tamamından daha fazlasında siyasi güç kullanma potansiyelini artırmıştır. Francis Fukuyama da bugün liberal demokrasileri bekleyen en ciddi ve uzun vadeli zorluğun başta çoğulcu demokrasilerin vatandaşları olarak Müslüman ülkelerden olan göçmenlerin entegrasyon meselesi olduğunu ileri sürmüştür. Rehn açısından da Fukuyama'nın söylediklerinde haklılık payı bulunmaktadır (s.165).

Müslüman ülkelere demokratik bir örnek olarak Türkiye başlıklı yazısına Rehn, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün karikatür krizi döneminde hoşgörüyü dayanan konuşmasından etkilendiğini belirterek başlamıştır. Ayrıca AB'nin Türkiye'ye medeniyetler ittifakının inşa edilmesi sürecinde bir ortak olarak yaklaşması gerektiğini savunmuş, aksi takdirde Türkiye'nin AB'nin yanında bir ülke olduğu beklentisinin yanlış olacağını vurgulamıştır. Ayrıca her liberal

reform projesi için kadın haklarının iyileştirilmesi ve Batı'da yaşayan Müslümanlara vicdan özgürlüğü tanınması gerektiğini, özellikle de kadınların Türkiye'de statüsünün yükseltilmesi üzerinde durmuştur. Türkiye için karanlık bir bölgede bir ışık feneri nitelendirmesi yapan yazar (s.169), Türkiye'nin Ortadoğu'da nasıl algılandığını anlamak için Ortadoğu basınının incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kitabında örnek olarak gösterdiği Ortadoğu gazetelerinde, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin Arap dünyasının modernleşme sürecine katkıda bulunacağı, kökten dinciliği durduracağı, dinde hoşgörü getireceği, zorba rejimleri sona erdireceği ve en önemlisi de, Türkiye'yi Avrupa ile İslam dünyası arasında köprüye dönüştüreceği, iş birliği sağlayacağı ve Ortadoğu'nun Avrupa'nın arka bahçesi olacağı yönündedir.

Kamuoyu açısından en büyük sorunun, AB'nin Türkiye'ye karşı gerçek niyetinin algılanan belirsizliği olduğunu belirten Rehn, iki tarafında birbirini daha iyi tanıması gerektiğini savunmuştur. Yazara göre bunun gerçekleştirilmesi için iki taraf arasında sivil toplum diyalogu kurularak öğrenci değişimleri, gazetelerin çalışma ziyaretleri, ayrıca kadın örgütleri, sendikalar, ticaret odaları ve iş toplulukları arasında değişimler yoluyla hükümet dışı örgütler arasındaki etkileşimin artırılması sağlanmalıdır (s.172). Yazar Türkiye'nin, AB koşullarını karşılama sürecinin ülkeyi medeniyetler arasında çok daha güçlü bir köprü görevi getireceğini ve bunun özellikle yeni nesiller için çok büyük bir fırsat olacağını belirtmiştir. Ayrıca Rehn Türkiye'nin katılım fikrine genç nesillerin daha sıcak baktığına inanmaktadır.

Robert Cooper'dan "Güç kullanımının en iyi yolu, gücü bir çevreleme politikası içerisinde kullanmak olabilir: ülkenin, diğerlerini değiştirmenin yollarını ararken kendisini korumasıdır" (s.175), alıntısıyla başlayan dokuzuncu bölümde, Rehn'de Cooper gibi *Çevreleme Politikası*'nı güç kullanmanın en iyi yolu olarak görmektedir. AB'nin de bu politikayı izlediğine örnek olarak 1991'deki kanlı Yugoslav savaşlarının ardından Makedonya ile 2001'de hazırlanan Ohri Antlaşması'nı vermiştir. Böylece NATO ve AB devreye girerek, Makedonya'nın düzenli kuvvetleri ile Arnavut isyancılar arasındaki çarpışmalar sonucu çıkabilecek bir savaşı önlenmiş ve istikrar getirmiştir.

AB'nin yaptırım gücüne de ayrıntılı yer veren Rehn, bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulma amacının Avrupa'yı süper güç yapmak değil, Avrupa ekonomilerini birbirine bağlayarak söz konusu ülkelerin yeniden savaşmasını engellemek olduğunu belirtmiştir. Avrupalıların sorunları çözme biçimlerinin çekiçle değil, tornavidayla özdeşleşeceği benzetmesini yapan Rehn, Birliğin siyasi, ekonomik, ticari, mali, askeri araçlarının birer tornavida görevi gördüğünü, AB'nin en yoğun biçimde kullandığı iç politikaların dış politikalarının nüfusunun artırılmasında hayati bir rol oynadığını ifade etmiştir. Yumuşak ve sert gücü etkin biçimde birleştirerek "akıllı güç" geliştirmeye çalışan AB, elinde bulundurduğu

tornavidaları şu şekilde açıklamaktadır; ilk tornavidası geleneksel tornavidası, yani paradır. Elinde bulundurduğu bu güç sayesinde dünyada en fazla kalkınma yardımında bulunan kurumdur. Avrupa Kalkınma Konsensüsü bunun içine dâhildir. İkincisi, dış ilişkilerin bir diğer kilit aracı olan ticaret politikasıdır. Sahip olduğu ortak ticaret politikası sayesinde 25 üyesi adına müzakere yapma olanağına sahip AB, bu sayede Dünya Ticaret Örgütü'nün en önemli aktörü olabilmiştir. Üçüncüsü, Balkan savaşları nedeniyle İngiltere ve Fransa'nın yalnız başına yol alamayacaklarını anlaması sonucu, son yıllarda ortak bir diplomasiye sahip olabilmesidir. Bu sayede AB'nin Ortak ve Dış Güvenlik Politikası ağırlık kazanmış ve AB üyesi devletler birlikte gittikçe daha fazla aracı antlaşma yapmaya başlamıştır. Dördüncü aracı, askeri tornavida oluşturmaktadır. AB, askerlerini acil müdahale kapasitesini artırmaya yöneltmişse de, işgallerden ziyade barış koruma görevlerinde kullanma eğilimi göstermektedir. Beşinci tornavidası, hem demokrasinin hem de ekonominin temel ilkesi olan hukukun üstünlüğünü sağlamak amacıyla yürüttüğü sivil görevlerdir. Altıncı tornavidayı AB'nin hızla artmakta olan adaleti, özgürlüğü ve güvenliği temin etme imkânı ve kabiliyeti oluşturmaktadır. Ayrıca Rehn, AB'yi sömürgeci ve emperyalist bulanları yanlış bulmaktadır. AB'nin güç kullanma yönteminin Hans Maull'un "Sivil Güç" (*Zivilmacht*) örneği olduğunu buna göre de AB'nin bu gücü sayesinde çevresini kendi çıkarlarına uyacak biçimde şekillendirebildiğini belirtmiştir.

Kitabında Rusya'yı, AB için hem rakip güç hem de stratejik ortak olarak tanımlayan Rehn, enerji konusunda Rusya ile AB ilişkilerini AB'nin ithalat bağımlılığının tanımladığını belirtmiş, ayrıca Rusya'da çok büyük yatırımlar gerçekleşmediği takdirde Rusya'nın üretim ve ihracat kapasitesinin AB'nin ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelebileceğini ifade etmiştir. Bu konuda Rehn, 2020 yılında AB'nin tükettiği gazın yaklaşık %70'inin ithal edileceğini ve enerji ithalatlarına ve fosil yakıtlarına olan bağımlılığın azaltılması uyarısında bulunmuştur.

Rehn'e göre AB'nin etkin ve tutarlı dış tutumu AB politikalarının etkisini ve geçerliliğini artırmaktan geçmektedir. Örneğin, enerji ve çevre gibi ortak iç politikalarda AB yeteneklerinden daha iyi faydalanmalıdır. Mesela, enerji ithalatına bağlı olan AB, enerji verimliliğini artıran bio-enerjiyi destekleyen ve nükleer gücü kabul eden bir politika izlemelidir (s.186). Bunun yanında Rehn, AB'nin enerji stoklarının dış güvenliğini artırması gerektiğini ve bu meseleleri stratejik ortaklarıyla birlikte ele almak için ortak bir yaklaşıma ihtiyacı olduğunu altını çizmiştir. Ayrıca AB'nin dış performans kapasitesini güçlendirici anlaşmalar yapılması gerektiğini de belirtmiştir.

Bu bölümde son olarak Birliğin genişleme politikasının yumuşak güç uygulama aracına sahip olması yanında, askeri gücünün de bulunduğu dikkat çekilmiştir. Rehn NATO ile AB arasındaki koordinasyon ve iş birliği üzerinde durmuş ve bu iş birliğinin güçlendirilmesini dile getirmiştir. Rehn'e

göre AB'nin ve NATO'nun ortak amacı barış ve istikrarın ihraç edildiği, özgür ve güvenli bir Avrupa sağlamaktır (s.190). Terörizm, enerji kaynaklarının tehlikede olması ve kuş gribi gibi tehditlere AB'nin karşılık verecek araçları olduğunu belirten Rehn, AB'nin gücünün kaynağının üye devletler arasındaki dayanışma olduğunu dile getirmiştir.

Rehn son bölümde, siyasi iktisatçı Karl Polanyi'nin 1944 tarihli *Büyük Dönüşüm* adlı kitabında 19 ile 20. yy arasında gerçekleşen tarihi dönüşümlerin yer aldığını belirtmiş ve o günle bugün arasında, ekonomik küreselleşmenin kötü idare edilmesi sonucu Avrupa toplumlarında zengin fakir uçurumunun derinleşmesi ve göçmen topluluklarının yabancılaşma duygusunun yoğunlaşması gibi büyük benzerlikler olduğunu vurgulamıştır. Rehn'e göre bu durum radikal gruplaşmalara verimli zemin hazırlamaktadır. Rehn işte bu noktada bu sorunun önüne geçilmesi için ekonomik ve sosyal koşullar göz önüne alınarak Polanyi'nin örnek alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca yazar yeni bir sınıf ayrılığının ve köktencilikte aşırılığın olası yükselişini durdurmanın yolunun, kıtada barışın ve istikrarın korunarak, ekonomik büyüme ve istihdam için uygun koşulların ve vatandaşlar için daha iyi yaşam koşullarının sağlanarak başarılabileceğini ifade etmiştir.

Rehn Birlikte 27 üyenin ardından Hırvatistan'ı içerecek yeni bir genişlemeden önce siyasi oluşum ve kurumsal bir düzenleme yapılması gerektiğini ve bu düzenlemenin 27 üyeyi de tatmin etmesinin önemini belirtmiştir. Yapılan değişikliklerde Rehn, bütçe düzenlemelerinin de gözden geçirildiğini, ortak politikaların değerlendirilerek AB için yeni bir politika gündemi hazırlandığını dile getirmiştir. Rehn'e göre bu gündem AB'yi ekonomik modernleşmeye ve demografik değişimin zorluklarını karşılamaya da hazırlamalı, hatta AB'yi gelecekteki genişlemelere de hazırlamalıdır.

Birçok deneyimci gözlemcinin genişlemenin geleceği konusunda karamsar yaklaştığını belirten Rehn, bu konuda Avrupa halkının ne istediğinin önemli olduğunu belirtmiş, bu nedenle de Avrupa kamuoyu yoklama sonuçlarına yer vermiştir. Avrupa halkının genişleme konusunda ekonomik endişeleri olmasına karşılık, daha fazla genişlemenin AB'nin dünyadaki nüfuzunu artıracak inancı farklı bir durum oluşturmaktadır. Avrupa halkının yüzde elli beşi genişlemeye olumlu bakmaktadır. AB genişlemesinin ölmediğini hala devam ettiğini belirten yazar buna örnek olarak 2005 yılında Türkiye ve Hırvatistan ile başlatılan müzakereleri ve Batı Balkan ülkeleriyle gelişen ilişkileri örnek vermiştir. İlerlemeye ve Avrupa'ya olan inancını tekrarlayan Rehn, ileri görüşlülük sayesinde şimdiki görevlerinin Avrupa'nın ikinci dönüşüm sürecini tamamlamak olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla Avrupa'nın stratejik çıkarına saygı gösterilerek Birliğin genişlemesi üzerine yeni bir fikir birliği oluşturulmasını tavsiye etmiştir. Genişlemenin, diktatörlükler ve komünizm üzerindeki etkilerine dikkat çekerek bunun olumlu bir süreç olduğunu vurgulamıştır.

AB'nin genişlemeden sorumlu üyesinin gözünden, Türkiye'nin AB'ye olası üyeliğinin eksikliklerine değinmiş olması son derece faydalıdır. Ancak yazarın Türkiye hakkında birçok çelişkili ifadesi bulunmaktadır. Örneğin, "AB'ye girebilmenin tek yolu ev ödevlerini yapmaktır" (s.80) açıklamasını yaparken Türkiye'nin müzakere şartlarını 10–15 yıldan önce karşılayabilse dahi, müzakerelerin 2014'te başlayacak olan AB Mali Perspektifi'nden önce sonuçlandırılmayacağını ve 2015'ten sonra Birliğe katılım hızının yavaşlayacağını belirtmesi, Türkiye'nin müzakereleri yerine getirirse bile bunun garantilenmemiş ve açık uçlu bir süreç olduğunu ifade etmesi ikili ilişkilerde güven vermeyen açıklamalardır. Bu noktada *Pacta Sunt Servanda* yani sözünü tut ilkesinin hiçbir önemi gözükmemektedir. Hırvatistan'ın AB'ye katılarak 28.üye olabileceğini belirtmiş ve bir sonraki genişleme döneminin çok yakın vadede gerçekleşmeyeceğini ifade etmesi buna örnek olarak verilebilir. Hâlbuki Rehn genişlemenin başarı getireceğine inanmış olduğunu defalarca dile getirmiş ve Türkiye'nin olası üyeliğinin gerçekleşmesi iki tarafında birbirinin gerçek niyetini anlaması gerektiğini savunmuştur. Bunun yanında yazar Türkiye'ye tavizsiz koşullar sunduğunu belirtirken, Kıbrıs konusunda Türkiye'den beklenen adım kesinlikle Türkiye'nin vermesi gereken çok büyük bir tavizdir. Türkiye'den beklenen insan hakları konusundaki değişiklikler ise Rehn'in de belirttiği gibi Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı modernleşme sürecinin bir devamı niteliğinde olmalıdır. İmtiyazlı ortaklık fikrinin iki taraf arasındaki ilişkileri bozacağını ve Türkiye'de AB'ye olan desteği azaltacağını öngörmesi yazarı bir noktada objektif yapabilmektedir. AB'nin içinde 12–15 milyon Müslüman nüfusa sahip olması nedeniyle AB'nin bir Hıristiyan klubü olarak nitelendirilmesini anlamsız bulan Rehn, kitabında dini bir lider olan Papa 16. Benedikt'in "Hıristiyanların ve Müslümanların imtiyazlı ortaklar olabileceklerini" (s.146) belirten ifadesine yer vermesi hem imtiyazlı ortaklığa savunan önemli kişiler olduğunu, hem de Birliğin dini kimliklere önem verdiğini göstermesi açısından yazarın ifadelerinde son derece çelişkili bir durum oluşturmaktadır.

Objektiflikten uzak kalmış olmasına rağmen "*Avrupa'nın Gelecek Sınırları*" kitabı bir Avrupalının gözünden yazıldığı için, Türkiye'nin olası üyelik ihtimali hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için okunması gereken bir kitaptır. Türkiye'nin eksikliklerinin yanında, gelişmelerinin de vurgulanmış olması okuyucuya umut vermektedir. Özellikle yazarın genişlemeyi bir başarı olarak görmesi ve Türkiye dışında başka ülkelerin de AB ile olan ilişkilerini göz önüne alarak çeşitli teoriler üzerinden tartışmalarda bulunması kitabı bilgilendirici kılmaktadır.